

Alleen door nieuwe wegen in te slaan kunnen we oplossingen vinden voor de vele natuur- en milieucrisissen in onze samenleving. Sterker nog, de huidige manier van denken en doen heeft tot al die crisissen geleid. Het is daarom problematisch dat juist in het onderwijs zo weinig wordt ingezet op leerervaringen die de gezondheid van de aarde en haar mensen daadwerkelijk kunnen gaan veranderen, zegt Koen Arts. Als docent bij Wageningen Universiteit richt hij zich op menselijke dimensies van natuurbescherming.

tekst Koen Arts, foto Hans Dijkstra

Koen Arts in het bosje voor buitenonderwijs van Wageningen Universiteit dat in 2025 officieel in gebruik wordt genomen.

Opinie

Buitenonderwijs is essentieel voor aanpak milieucrisissen

Milieueducatie kent iedereen wel. Het uitgangspunt is dat kennisoverdracht tot begrip en duurzamer gedrag leidt; het vullen van de emmer zagezegd. Het probleem is echter dat kennis alléén niet genoeg is voor gedragsverandering. Mensen weten dat vliegen het milieu belast, maar de meesten vliegen er niet minder om. Milieueducatie heeft zeker waarde, maar voor verduurzaming komt het aan op het aanleren van kritisch en autonoom denken; het aanwakkeren van het vuur.

Voor 'leren voor duurzaamheid' moeten nieuwe onderwijsvormen worden ontwikkeld. Zelf omarm ik het relationeel buitenonderwijs waarbij kennis opdoen, voelen, denken en doen worden geïntegreerd. Dat gaat dus verder dan de klassieke excursie waarbij de expert zijn kennis overdraagt. Het gaat niet alleen over leren *over* maar ook leren *door* of *met* natuur. Het mens-zijn wordt juist niet buitengesloten, zoals de klassieke wetenschap beoogt.

Binnen mijn discipline van bos- en natuurbeheer is het eenvoudig om 'het buiten' (van natuurgebied, universiteitscampus tot groene stadsruimte) in te zetten voor het leerproces. Voor nagenoeg iedere andere discipline en op alle onderwijsniveaus kan relationeel buitenonderwijs ook van waarde zijn.

Impact van natuurreizen

Hoe goed relationeel buitenonderwijs werkt, weet ik door het vak 'Antropologie van buitenvaardigheden' dat ik sinds vier jaar geef. Studenten zijn praktisch bezig met buitenvaardigheden zoals vuur maken en diersporen zoeken. Vervolgens koppelen ze dat aan academische literatuur, bijvoorbeeld over de culturele waarde van vuur voor inheemse gemeenschappen. Studenten zijn blijer en enthousiaster doordat ze buiten zijn en iets doen. Moeilijke teksten en concepten zijn opeens makkelijker te verteren. Vanwege het succes begon ik te denken aan een vervolgvak (Antropologie van buiten-

vaardigheden 2) waarin specifiek 'de reis' centraal staat, letterlijk en op persoonlijk vlak. Dit idee kwam niet uit de lucht vallen. Het programma School in Bos, waarbij groepen 7 en 8 van Haagse basisscholen een week lang in Drenthe op natuurkamp gaan, vierde dit jaar haar vijftigjarig (!) bestaan en heeft aan ruim honderdduizend kinderen (!) een bijzondere ervaring geboden. Op academisch niveau komen mooie voorbeelden uit landen als Noorwegen, Zweden, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Canada. Het nut en de noodzaak van de reis is wetenschappelijk onderzocht en bevestigd. Een studie waarin 35 eerdere publicaties zijn geanalyseerd laat zien dat een natuurreis voor jonge mensen positief uitpakt voor hun persoonlijke groei, gezondheid, loopbaanperspectief, ethiekontwikkeling, en hun begrip van de natuurlijke omgeving en het verlangen om die te beschermen. De voordelen gelden levenslang; een natuurreis wordt zo onderdeel van de reis des levens. Tijdens een natuurreis in het onderwijs zijn allerlei vakgebieden aan elkaar te koppelen. Wij hebben tijdens een driedaagse trektocht over de Veluwe het vak bos- en natuurbeheer gekoppeld aan studies naar mens-natuurrelaties. Daarbij maakten we uitstapjes naar onder meer de geschiedenis van de menselijke evolutie, toerisme en recreatie, mensdierinteracties, overlevingspsychologie en duurzame consumptie. We maakten ook gebruik van een 'levende' onderwijsbundel: wat er geleerd wordt, wordt deels door de studenten ingevuld. In teams van vier ontwikkelden studenten vanuit een transitietheorie een activiteit voor medestudenten. Zo liet één team medestudenten tijdelijk van rugzak wisselen om zo elkaars draaglast te ervaren. Dit leidde tot discussies over genderverschillen en toegankelijkheid, en sloot naadloos aan bij deelonderwerpen als inclusiviteit en gelijkwaardigheid in natuurervaring en verschillen in verantwoordelijkheden in het aanpakken van de milieucrisissen.

crisissen. De inzet van deze relationele didactische benadering is dat studenten een mentale reis maken van passief *student-zijn* naar actief *hoofdrolspeler- worden* in het vormgeven van een oplossing voor een duurzamere wereld. Dit soort onderwijs geeft dus niet alleen kennis, maar zet studenten ook aan tot actie.

Hoop

De studenten waren positief over de fysieke, mentale en intellectuele reis. In een evaluatie beschreven ze hun doorgemaakte ontwikkeling: 'Ik ben door de natuur weer verbonden met mezelf', 'Ik voelde veel liefde en respect van iedereen in de groep. Zulke gevoelens zijn vaak niet zo sterk in het dagelijkse leven', 'Het vak heeft nieuwe gedachten en overwegingen toegevoegd over mijn toekomstige carrière-oriëntatie' en 'Lange tijd kampte ik met klimaatstress en depressieve gevoelens over de staat van de wereld. Dit vak geeft me hoop op een betere toekomst'.

Helaas wordt de waarde van relationeel buitenonderwijs, ook aan de universiteit, nog altijd onderschat. Er zijn barrières, misvattingen en vooroordelen die verdere invoering remmen. Een barrière is dat docenten weinig tot geen ruimte krijgen om dit soort onderwijs te ontwikkelen. Een misvatting is dat er geen geschikte natuur zou zijn. Wanneer het begrip 'natuur' verbreed wordt naar 'groene ruimte', zijn er nagenoeg overal mogelijkheden, ook in de stad. Er wordt gezegd dat een natuurreis te duur is, terwijl de personeelsbezetting vergelijkbaar kan zijn met die van reguliere vakken, kamperen goedkoop is, en studenten hun eten kunnen dragen en bereiden. Kortom, te moeilijk, te duur, te ver-van-mijn-bedshow. Het zijn bezwaren dan wel excuses die ervoor zorgen dat er nauwelijks voortgang wordt geboekt in het te lijf gaan van de milieucrisissen.